

6. Cheney P. G. Spenser's Famous Flight: A Renaissance idea of Literary Career / P. G. Cheney. – 2. print. – Toronto univ. press, 1993. – 360 p.
7. Cheny D. Spenser's Parody / D. Cheny // Connotations. – 2002 (3). – P. 1–13.
8. Chung I. «Her cruell hands»: Love as Predation in Amoretti / I. Chung. – 2008. – С. 183–200.
9. Grant P. Images and Ideas in Literature of the English Renaissance / P. Grant. – London, Amherst : The University of Massachusetts Press, 1979. – 243 p.
10. Markland M. F. A Note on Spenser and the Scottish Sonneteers / M. F. Markland // Studies in Scottish Literature. – 1963 – No. 1. – P. 139–146.
11. McCabe R. A. Spenser's monstrous Regiment. Elizabethan England and the Poetic of difference / R. A. McCabe. – Oxford univ. press, 2002. – 306 p.
12. Spenser E. Amoretti: poems [Electronic resource] / Edmund Spenser. – Режим доступу : <http://theotherpages.org/poems/spenser1.html>.
13. Wells R. H. Spenser's «Faire Queene» and the Cult of Elizabeth / R. H. Wells. – London, 1983. – 50 p.

М. О. Дудніков,
канд. філол. наук, доцент

**ІСТОРИЧНІ ОБРАЗИ В КОНТЕКСТІ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО
МІФУ (ЗА РОМАНОМ Д. С. МЕРЕЖКОВСЬКОГО «АНТИХРИСТ.
ПЕТРО І ОЛЕКСІЙ»)**

У статті вивчається соціокультурний міф, зароджений у певних суспільних колах на конкретних географічних територіях, який знайшов своє відображення у даному романі. Проаналізована метаісторична роль царя Петра в контексті соціокультурного міфу про нього, наповненого апологетичним і антагоністичним змістом. Д. С. Мережковський наводить тіж самі аргументи стосовно Петра-антихриста, які проголошували старообрядці на початку XVIII ст. Особистість Петра побудована на

антитезі: цар – носій суто індивідуальних рис, а його син, Олексій, висловлює ідеї народного духу. Олексій, на відміну від батька, – людина Божжа. Міф стверджує, що він названий на честь Святого Олексія – людини Божої. Соціокультурний міф, що складає основу роману «Антихрист. Петро і Олексій», щільно пов'язаний із релігійним світоглядом письменника, який сфокусував свою увагу на історико-міфологічних аспектах образу Христа.

Ключові слова: соціокультурний міф, апологетичний і антагоністичний міфи, антиномічні образи, історіософський роман.

В статье изучается социокультурный миф, зародившийся в определенной общественной среде и конкретной географической территории, нашедший свое отражение в исследуемом романе. Проанализирована метаисторическая роль царя Петра в контексте социокультурного мифа о нем, имеющего апологетическое и антагонистическое содержание. Д. С. Мережковский приводит те же аргументы касательно Петра-антихриста, которые использовали старообрядцы в начале XVIII ст. Личность Петра построена на антитезе: царь – носитель индивидуального начала и его сын, Алексей, – выразитель идеи народного духа. Алексей, в отличие от отца, – человек Божий. В мифе утверждается, что он назван в честь Святого Алексея – человека Божьего. Социокультурный миф, составивший основу романа «Антихрист. Петр и Алексей», тесно связан с религиозным мировоззрением писателя, сфокусировавшего свое внимание на историко-мифологических аспектах образа Христа.

Ключевые слова: соціокультурний міф, апологетический и антагонистический мифы, антиномичные образы, историософский роман

The article studies the socio-cultural myth that originates in certain social surroundings as well as a geographical area and finds its reflection in the novel in question. It analyzes metahistorical role of the Tsar Peter in the context of the existing socio-cultural myth of him with apologetic and antagonistic contents. In his novel D. S. Merezhkovskiy appeals to the same arguments used by the Old Believers early in the eighteenth century in relation to Peter Antichrist. Peter's personality is based on the antithesis showing the Tsar who is the embodiment of the individual as opposed to the 'purely Christian' figure of Tsarevich Alexis. The myth claims to have been named in honor of Saint Alexis, a slave of God. The socio-cultural myth serving as a plot for the novel "Antichrist. Peter and Alexis", is connected with religious views of the writer who focuses his attention on historical and mythological images of the Christ.

Key words: socio-cultural myth, apologetic and antagonist myth, antonymic images, historiosophical novel.

Постановка наукової проблеми та її значення. Роман Д. С. Мережковського «Антихрист. Петро і Олексій» як і вся трилогія «Христос і Антихрист» – це етап розвитку жанру історичного роману XIX–

XX ст. Головна сюжетна лінія твору пов'язана з історичними подіями епохи Петра Великого. У третій частині трилогії Д. С. Мережковський намагався розкрити метаісторичну роль царя Петра у світовій історії, піддавши художньому осмисленню соціокультурний міф про нього, який сформувався у двох варіантах: апологетичному і антагоністичному. Б. А. Успенський зазначив: «формування двох варіантів міфу було обумовлено тим, що відправник і одержувач повідомлення (Петро і соціум) користувалися різними мовами при одних і тих же засобах вираження» [6, с. 187]. Петро Перший був здатний іменувати себе «Богом» і «Христом», не випадково цар прийняв титули «імператора», «великого», «батька вітчизни», що повинно було служити, згідно з офіційною доктриною, меті прославлення перемог російської армії, величі й могутності держави. Адже на мові соціуму це означало, що Петро Перший очолив церкву, оголосив себе патріархом і, більше того, претендував на божественні прерогативи. Цю думку підтверджують найменування Петра «Великим» і «Першим», сприйняте як зазіхання на право бути «альфою», що припустимо лише у сфері сакрального. Б. А. Успенський робить висновок: «Петро цілком свідомо ігнорував свою рідну мову як неправильну, визнаючи єдино правильну імпортовану мову західноєвропейських культурних уявлень» [6, с. 291].

Поштовхом до нової історичної колізії і виникнення нового соціокультурного міфу стало прибуття з-за кордону Петра Першого 25 серпня 1698, рівно за 5 днів до того, як очікувалася поява Антихриста. Цар, під впливом вражень від західної культури, нав'язав суспільству низку культурних нововведень: гоління борід, відмова від ритуалу поклоніння святим мощам та батьківським могилам після тривалої подорожі, відмова від патріаршого благословення на початку нового року, введення тютюнопаління та вживання кави. Подібне реформування суспільства, яке збігалось з очікуванням кінця світу, обростало чутками, які мали доволі слушні аргументи, що й стало поштовхом до породження нового соціокультурного міфу. Народ дійшов висновку, що законного царя за

кордоном підмінили на німця. Підігрівалася ця думка розрахунками та аргументами книгописця, автора памфлету на Петра Першого – «антихрист» Г. Талицького (перша пол. XVII ст. – 1701): згідно з Писанням восьмий цар буде антихристом, а Петро Перший нібито і є восьмим царем у династії московських царів.

Неконсолідоване суспільство у тоталітарній державі інформаційно обмежене. Певна чатина мислячих людей різного соціального стану породжує ідеологізовані міфи, як результат відображення власних поглядів на певні історичні події, зокрема, – на царську особу або її оточення, що ми й спостерігаємо у романі Д. С. Мережковського. Це питання є надзвичайно актуальним в умовах сучасної історії, коли імперські амбіції окремих держав негативно впливають на цивілізований устрій світу, гальмують рух прогресивних суспільних процесів.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Якщо перший варіант соціокультурного міфу (апологетичний) всіляко підтримувався й зміцнювався офіційною державною ідеологією та літературою XVIII ст., то другий (антагоністичний) – відображав у цілому негативне ставлення народних мас до Петра Першого і його реформ. Сферою побутування антагоністичного міфу стала фольклорна традиція і старообрядницька література.

У той же час у XVIII ст. на Заході склалися власні, переважно літературні, варіанти апологетичного та антагоністичного міфу. Мабуть, найбільш вагомий внесок у формування західноєвропейського міфу внесли Вольтер і Ж. Ж. Руссо. У Росії твір Вольтера «Історія Російської імперії за Петра Великого» (фр. «Histoire de l'empire de Russie sous Pierre le Grand», 1759–1763) зустріли без особливого захоплення, адже письменник не ідеалізував Петра. Так, в «Історії Карла XII» (фр. «Histoire de Charles XII», 1730), з глибоким співчуттям оповідаючи про реформаторську діяльність Петра Першого і прославляючи його військовий геній, Вольтер підкреслював, що «засновник Росії» не мав «головного достоїнства»,

необхідного тому, хто поставив собі за мету «переробляти людей» людяністю: «він долучив народ до цивілізації, а сам залишився дикуном» [2, с. 109]. Згадав Вольтер і про страту стрільців у 1698 році, про вбивство царевича Олексія (1690–1718), хоча певною мірою виправдовував ці вчинки Петра, вважаючи, що російський цар був «більшою мірою монархом, аніж батьком» [2, с. 112].

На відміну від Вольтера, ставлення Ж. Ж. Руссо до Петра Першого було загалом негативним: «залучення до європейської цивілізації згубне для Росії, якій слід було залишитися самобутньою, а реформа повинна була полягати не в зміні національного укладу, а у відновленні народного суверенітету, що для нації означає зроби́тися самою собою» [5, с. 233].

Кінець петровського циклу російської історії відроджував те ж есхатологічне почуття, приводив у дію ту ж архетипічну програму, що і на його початку. Тому в центрі проблематики культури кінця XIX – початку XX ст. виявилися дві постаті, два образи, які наприкінці XVII – початку XVIII ст. були діючими особами соціокультурного міфу, що зароджувався: Христос, що поклав початок історії християнства, і Петро Перший, який поклав початок історії петербурзького циклу.

Очікування Д. С. Мережковським та іншими діячами релігійного відродження швидкої появи Ери Святого Духа, якій, згідно з християнською доктриною, має передувати Страшний Суд, типологічно збігалося з настроями XVIII ст. і ніби «програмувало» появу нових варіантів соціокультурного міфу про Петра Першого як про Антихриста.

Роман Д. С. Мережковського «Антихрист. Петро і Олексій» досліджувався в різних аспектах: «концепція історії» (Т. В. Воронцова), «історіософська концепція» (Г. В. Дехтярьонок), «міфологема “кінця історії”» (Т. І. Дронова), «історична особистість і художній вимисел у романі» (О. Ю. Круглов). Соціокультурний міф у структурі роману Д. С. Мережковського «Антихрист. Петро і Олексій» ґрунтовно не досліджувалася, тому потребує певного осмислення на основі здобутків

сучасного літературознавства.

Мета і завдання статті. Метою статті є дослідження метаісторичної ролі царя Петра в контексті соціокультурного міфу, що має апологетичний та антагоністичний зміст, а також його сина – Олексія, представленого в художньому контрастному ракурсі. Основні завдання полягають у вивченні модуляцій міфу про Петра Першого та розкритті сутності міфічних елементів, пов'язаних із сином Петра – Олексієм. Простежити оціночні версії відносно особистості Петра та його сина, а також Російської імперії як держаного устрою.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Створюючи власний варіант соціокультурного міфу про Петра Першого, Д. С. Мережковський орієнтувався на міфологічні уявлення, що склалися на стику XVII–XVIII ст. Характерно, що автор наводить ті ж аргументи на доказ, що Петро і є істинний Антихрист, які наводилися старообрядцями на початку XVIII ст. і стали ядром антагоністичного міфу про Петра, а також народну версію щодо цієї історичної особистості.

Народ у романі представлений як самостійна сила, хоча й різнорідна, однак така, що має особистостей із народу, здатних принести своє життя в жертву, як це зробив, наприклад, Докукін. Значна частина була налаштована до бунту, цю ідею підтримував старець Корній. Подібний радикалізм пов'язаний з підступністю окремих представників церкви (Федоска Яновський, Феофан Прокопович) – порушників таємниці сповіді, оскільки священники отримали розпорядження доносити у Таємну канцелярію на тих, хто на сповіді зізнається про свої гріхи щодо державних злочинів. Церква в романі Д. С. Мережковського слугує державі-«антихристу». Так, помираючи від тортур, Олексій здогадався, хто винен у його долі, царевич Олексій крикнув священнику: *«Хами, хами всі до одного!... Церкву антихристу продали»* [4, кн. 10, с. 228].

Образи Петра і Олексія побудовано на антитезі: цар Петро – носій

індивідуалістичного начала, його син Олексій – виразник ідеї народного духу. На землі перемагає Петро, але Олексій сподівається на правду Небесну: про це свідчить епізод, коли перед Олексієм, який уже помирав, постає видіння Іоанна у вигляді світлого старця.

Д. С. Мережковський – письменник зламного (порубіжного) часу, коли протиріччя набувають найбільшого загострення. Письменник талановито відтворював антиномії, його світобачення, антиномічне за своєю суттю, породжувало антиномічні концепції. Літературознавець В. В. Гіппіус (1890–1942) у статті «Гоголь» (1924) влучно назвав Д. С. Мережковського «любителем роздвоєнь» [1, с. 155]. У романі «Антихрист. Петро і Олексій» при вирішенні історичного конфлікту по різні боки барикад знаходяться батько і син, язичництво і християнство. Так, цар докоряє своєму оточенню за те, що вони всі зрадники, підтримують його сина: *«Всі ви з ним за одно»* [4, кн. 7, с. 93]. Але все, що б не робив цар, так чи інакше пов'язано з думками про власного сина, – навіть, коли Петро Перший під час страти стрільців ходив із сокирою в руках, *«засукавши рукава як кат»* [4, кн. 7, с. 103], і рубав голови. Одна із жертв підняла голову – це був юнак, який нагадав правителю свого сина Олексія: *«Олексійко, хлопчик мій рідненький! Уявилося йому... як ... він прокрався потайки вночі до спальні царевича, наклонився над його ліжком, взяв на руки сонного, і обіймав, і цілував...»* [Там само]. Письменник таким чином вивчає ситуації, які лежать в основі суспільної конфронтації.

Через неможливість зробити однозначні висновки в силу різноманітних проявів життя Д. С. Мережковський представляє філософсько-релігійні погляди в досить складних контекстах: використовує діалоги, висвітлює конфлікти ідей і світоглядів. Думки про вбивство сина набирають космічних обертів. Це для Петра найстрашніше та найважливіше питання: *«...важливіше, ніж Соф'я, стрільці, Європа, наука, армія, флот, Петербург, Полтава; що тут вирішується вічне: на одну чашу терезів буде покладено все, що він зробив великого, доброго; на іншу кров сина – і як знати, що*

переважить» [4, кн. 7, с. 104]. Внутрішній конфлікт, у якому представлений непримиренний двобій одночасно батька й царя, не може бути вирішеним ніколи: *«Пробачити сину – знищити Росію; стратити його – знищити себе. Він відчував, що цього ніколи не вирішити»* [Там само].

Д. С. Мережковському притаманне осмислення історії в релігійному розумінні, він пов'язує рух історії з релігійними істинами, які «... є носіями певної містичної правди, втіленням якоїсь ідеї» [7, с. 79], як влучно висловилася дослідниця творчості письменника Н. О. Царьова. Саме з цієї причини автор роману «Антихрист. Петро і Олексій» виводить ситуацію у релігійну площину. Петру нібито відкривається таємниця *«що значить – Син і Батько»* [4, кн. 7, с. 105–106]. Роздуми царя приводять його свідомість до біблійних істин: *«Бог так полюбив світ, що віддав за нього Сина Свого, Єдиного Свого... Кров'ю Сина, Батьківський гнів вгамовується»* [4, кн. 7, с. 105].

Психологічний двобій батька й сина набирає трагічних обертів. У душі царя Петра перемогу отримують не батьківські почуття, а відповідальність за державу, якій, на думку правителя, загрожують вчинки рідного сина. Саме тому Петро Перший хитрощами намагається отримати від Олексія інформацію, відтворивши довірливу атмосферу: *«Батько гладив йому волосся, цілував його в лоб, в губи, в очі, з материнською ніжністю»* [4, кн. 8, с. 109]. Спостерігаючи цю картину, влучну характеристику царю дав граф А. П. Толстой (1645–1729), який, до речі, брав активну участь у слідстві та суді над царевичем Олексієм (1718), за що отримав матеріальні блага, посади та титули й став довіреною особою царя Петра: *«Зацілує яструб курочку до останнього пір'ячка»* [Там само]. Довірливий Олексій так прореагував на батьківські пестоші: *«Теперішнє, минуле, майбутнє – все зникло. Він пам'ятав, бачив, відчував тільки одне: батько любить його. Нехай на мить»* [4, кн. 8, с. 110]. Скориставшись емоційним станом Олексія Петро розпитував його про втечу. Характер запитань батька наштовхнув царевича на думку, що отець Варлам порушив таємницю сповіді. Результатом цієї

«довірливої» бесіди стали звірячі катування людей. Так, зокрема, майор Степан Глібов, звинувачуваний у зустрічах з дружиною Петра, був посаджений на кіл, який *«через потилицю вийшов назовні»* [4, кн. 8, с. 137].

Суперечливість натури Петра знаходиться в якійсь підсвідомій площині. Він був сміливим воїном, не боявся катувати людей, але страшенно боявся тарганів, коли він їх бачив, то робився блідим і зляканим: *«...здається, ще трохи, і він би втратив свідомість або б з ним стався випадок, як із боягузливою жінкою»*; *«історики не повірили б, що переможець Карла XII помер від дотику тарганячих лапок»* [4, кн. 3, с. 129]. Петро пожалів ластівку, життю якої загрожувала небезпека, але замордував сестру, знущався над дружиною і мав намір розправитися з сином. Його всім відоме прагнення до просвітництва має досить суперечливий відтінок. Розповсюджуючи в народі *«цифірь, навігацію, фортифікацію та інші нижчі прикладні знання»*, він *«ніколи не допустить своїх підданих до істинного просвітництва, яке потребує свободи»* [4, кн. 7, с. 144]. Цар зробив операцію голландській купчисі, яка померла не стільки від хвороби, стільки від операції. На поминках цар *«пив і веселився»*, уважаючи себе *«видатним хірургом»* [4, кн. 7, с. 127]. У нього була *«хвороблива анатомічна допитливість»* [Там само], він анатомував своїх найближчих родичів після їх смерті, а також мав пристрасть рвати зуби.

Спостерігаючи за цією стихійною особистістю іноземні представники висловлювали невтішні прогнози стосовно розвитку Росії. Так, граф К. Піппер (швед. Carl Piper, 647–1716), який при битві під Полтавою (1709) потрапив до російського полону, згадував слова Г. В. Лейбниця (нім. Gottfried Wilhelm von Leibniz, 1646–1716): *«Москва буде другою Туреччиною і відкриє шлях новому варварству, яке знищить все європейське просвітництво»* [4, кн. 7, с. 145]. Більш категоричним був вислів австрійського резидента О. -А. Плеєра (англ. Otto Anton Pleyer, у Москві з'явився у 1692 році): *«Росія – залізний колос на глиняних ногах. Впаде, розіб'ється – і нічого не залишиться»* [Там само]. Фрейліна Арнгеім у

своєму щоденнику писала: *«Ця людина і дуже хороша, і дуже погана»* [4, кн. 7, с. 131]; *«кращий він чи гірший за людей, не знаю, але мені іноді здається, що він – не зовсім людина»* [4, кн. 7, с. 132].

Особливо радикальним був супротив проти влади «не зовсім людини» (царя-антихриста) з боку скитників (загальна назва тасмних розкольницьких пустельників): *«Згоримо! Згоримо! Не дамося антихристу! ... Баби й діти гучніше за чоловіків кричали: “Біжи, біжи в полум’я! Запалюйся! Тікаймо від мучителів”»* [4, кн. 8, с. 170]. Кількість жертв була вражаючою: у Палеостровському скиту спалили себе живцем 2700 осіб, на Пудожському погості згоріло 1920 душ. Ось один із епізодів цих страшних трагедій, спрямованих на боротьбу с царем-антихристом: *«Дітей-підлітків всадили на лавки; їхній одяг прибили зірками так, щоб вони не могли відірватися... Одна вагітна баба щойно народила дівчинку. Її поклали тут же на лавці, щоб хрестити хрещенням вогненным»* [Там само].

Д. С. Мережковський намагався збалансувати емоційне тло твору, використовуючи гумористичні епізоди: *«Петро встав рано. “Ще чорти в кулачки не били”, бурчав сонний денщик, який розпалював піч»* [4, кн. 7, с. 70]. Гвінейський папуга у присутності царя кричав: *«Здоров’я бажаю, ваша величність»*, а також *«попка дурень»* [4, кн. 7, с. 84–85]. Папуга поєднав разом ці два висловлення: *«Ваша величність... дурень!»* [4, кн. 7, с. 84]. Але ці гумористичні епізоди майже розчинюються в масштабній історичній трагедії.

Кульмінаційним залишається епізод страти царевича Олексія. Його підняли на дибки й наносили безліч ударів батоном. Петру здавалося, що кат наносить слабкі удари, тому вихопив батіг у ката й почав бити сина: *«Удари були невмілими, але такими страшними, що могли переламати кістки»* [4, кн. 9, с. 231]. Ганноверський резидент Х. Ф. Вебер (нім. Friedrich Christian Weber, ?–1739), сповіщаючи з Петербурга про смерть царевича, написав пророцький текст: *«У Росії колись все скінчиться жахливим бунтом, і самодержавство впаде, оскільки мільйони взивають до Бога проти царя»* [4,

кн. 9, с. 234].

Прощатися з царевичем Олексієм першим підійшов митрополит Стефан: *«Стефан хоронив у ньому все, що любив – всю старовину московську, ... свою останню надію – “надію Російську”»* [4, кн. 9, с. 237]. Автор роману «Антихрист. Петро та Олексій» підкреслює, що *«для народу залишився він і після смерті своєї “надією Російською”»* [4, кн. 9, с. 239].

Існує міф, що сина Петра Першого назвали на честь Святого Олексія – людини Божої, що страждала за Христову віру, але його не визнав і не зрозумів власний батько. Д. С. Мережковський використав цей міф, який, до речі, міцно закріпився в народній свідомості, у своєму романі: мається на увазі епізод, коли царевич наспівує на голубиному даху псалми Олексія – людини Божої. Поруч із народним міфом розповсюджувався й провладний міф про царевича, авторами якого були як цар Петро, так і його найближче оточення. Царевича Олексія характеризували як людину безвольну, обмежену морально й духовно. Царевич Олексій, антагоністично налаштований до свого батька, не визнавав його прагнення стосовно побудови петровського Парадиза, оскільки на власні очі бачив: *«Люди залишалися без хліба, без даху і помирили, як мухи. Небіжчиків не встигали ховати й тягли, як падаць, у загальну яму»* [3, с. 6].

Д. С. Мережковський піддавав ревізії усталене уявлення про Олексія – руйнівника всього нового, апологета допетровської Русі. Погляд письменника на відому історичну особистість досить оригінальний. Він висвітлює його як прогресивну людину, яка закликає визнавати культуру інших народів. Знаходячись за кордоном, царевич Олексій *«...ледве утримував сльози. Ніколи ще, здавалося б, він так не любив Росію, як зараз. Але він любив її новою всесвітньою любов'ю, разом з Європою; любив чужу землю як свою»* [4, кн. 6, с. 10]. По суті, міфи про царевича Олексія вилилися в ситуацію «соціально-утопічних мрій непривілейованих прошарків населення». Соціально-утопічна легенда про царевича Олексія – плід народної культури, яка відображує духовні потреби та сподівання народу,

тобто формується певне світобачення, здатне кардинально вплинути на формування прогресивних суспільних зрушень. Філософсько-релігійні роздуми письменника набувають максимальної глибини, концентруючись у останньому рядку роману: «*Осанна! Антихриста переможе Христос!*» [4, с. 288] – це підсумок роздумів письменника, який мріяв про об'єднання людей у Царстві Духа Святого.

Концепція символістської літератури зводиться письменником до найголовнішого положення: віра в Бога як єдина передумова правди, справедливості та краси. Історіософський роман Д. С. Мережковського орієнтований на поетику міфу як архетипічну структуру, є своєрідним відображенням глибинної народної свідомості, втіленням культури як результату історичної специфіки епохи, творчої діяльності і творчого зв'язку поколінь.

Об'єктивізацію творчої свідомості Д. С. Мережковського визначали символістська репрезентація відповідностей земних і потойбічних явищ, просторова перспектива і часова динаміка художніх образів, створенням власної міфопоетичної космогонії.

Висновки та перспективи подальшого дослідження.

Д. С. Мережковський відтворив символістську міфологію історії, сутність якої полягає в боротьбі духа і плоті, Христа і антихриста. Рубіж XIX–XX ст. характеризується загальною міфологізацією культури. У романі «Антихрист» («Петро і Олексій») демонструється модуляція міфу про царя Петра Першого, якого «підмінили»: спочатку – в дитинстві, удруге – коли він у статусі царя поплив за море, і, нарешті, Петра підмінив антихрист. Дуалістичною є природа художнього образу сина Петра Великого – Олексія: його ім'я оповите міфічними елементами. Існує міф, що таке ім'я йому надане на честь святого Олексія – людини Божої, яку не визнав батько. Царевич Олексій страждає за Христову віру і тому зазнає всіляких утисків. Інший підхід пов'язаний із міфом про Олексія, що має безліч вад і є прямим ворогом батька, якому син заважає втілювати державні реформи в життя.

Своєрідний новаторський підхід Д. С. Мережковського до історичного матеріалу є свідченням першого досвіду російського історико-міфопоетичного роману, побудованого на авторській релігійно-філософській концепції. Розвиток світової історії сприймається Д. С. Мережковським у поетапному русі: язичництво (теза) змінюється антитезою – церковним християнством із його неприйняттям плоті та всього світського, до того ж, на думку письменника, церковні догмати є протиріччям істинному вченню Христа. І тільки в очікуваному царстві «Третього Заповіту» плоть і дух будуть нарешті об'єднані. Незважаючи на те, що історичні романи Д. С. Мережковського мають міцну філософську концепцію світу, в них спостерігається певне порушення логіки історичних фактів, хоча автор їх ретельно вивчав, але впроваджував до сюжету відповідно до своєї власної філософської концепції. Письменник протиставляє персонажів роману, не завжди дотримуючись логіки їх характерів, автор використовує антитезу, досягаючи парадоксального ефекту, притаманного парадоксальній історичній епосі. Перспективним напрямком дослідження роману Д. С. Мережковського слід уважати зображення досвіду метафізичного (есхатологічного) прочитання історії, тісно пов'язаного з міфами та євангельськими сюжетами, які сприяли утворенню метафізичних образів.

Список використаної літератури

1. Гиппиус В. В. Гоголь / Василий Васильевич Гиппиус. – Ленинград: Мысль, 1924. – 239 с.
2. Заборнов П. Р. Русская литература и Вольтер / Петр Романович Заборнов. – Ленинград: Наука, 1978. – 245 с.
3. Мережковский Д. С. Больная Россия / Дмитрий Сергеевич Мережковский. – Санкт-Петербург: Общественная польза, 1910. – 276 с.
4. Мережковский Д. С. Христос и Антихрист: Трилогия / Дмитрий Сергеевич Мережковский. – Москва: Книга, 1990. – Т. 4. – 1990. – 638 с.
5. Руссо Ж. Ж. Трактаты / Жан-Жак Руссо. – Москва: Наука, 1969. – 704 с.

6. Успенский Б. А. *Histori sub speciae semioticae* // Культурное наследие Древней Руси / Борис Андреевич Успенский. – Москва: Наука, 1976. – 460 с.

7. Царёва Н. А. Русский символизм: основные принципы и историософия (на материалах творчества Дм. Мережковского, В. Брюсова и А. Белого): монография / Н. А. Царёва. – Владивосток: Изд. ВГУЭС, 2005. – 190 с.

С. І. Ковпик,
доктор філол. наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЮВАННЯ ГУСТАТИВНИХ ОБРАЗІВ У ТВОРАХ ПРЕДСТАВНИКІВ «УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ» В РОСІЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті визначено особливості моделювання густативних образів у творах представників «української школи» в російській літературі.

Ключові слова: густативні образи, «українська школа» в російській літературі, М. В. Гоголь, місцевий колорит.

В статье определены особенности моделирования густативных образов в произведениях представителей «украинской школы» в русской литературе.

Ключевые слова: густативные образы, «украинская школа» в русской литературе, Н. В. Гоголь, местный колорит.

The article specifies the features of modeling of gustatory images in the works of representatives of the «Ukrainian school» in Russian literature.

Key words: gustatory images, «Ukrainian school» in Russian literature, N. V. Gogol, local colouring.

У російській історіографії інтерес до повсякденного життя став проявлятися на початку ХІХ століття. На думку Л. Лебедевої, «*Перед мыслящей Россией остро встала проблема культуры народа, его духовного богатства, положения в обществе*» [6, с. 128]. Недаремно саме у 1809 році в Санкт-Петербурзі з'являється невеличка за розмірами, але дуже цінна книга «*Прихотник, указывающий способы иметь наилучший стол*». У цій книзі подаються рекомендації щодо приготування тих чи інших страв із